

Peter Smink

En de ziel komt te paard achter

Een docuroman



Uitgeverij Aspekt

INHOUD

1	In spe	9
2	Met de hakken over de sloot	20
3	In den beginne	49
4	Op handen	61
5	Grondverf	74
6	Lotgevallen van de lotgevallen	100
7	Naar het Cambrium	117
8	En de ziel komt te paard achter	157
9	Bezoek aan het dodenrijk	206
10	Inwijding	216
11	Passage	262
12	Kust van de binnenzee	296
13	Romeo's vergissing	316
14	Wet van de inlopende achterstand	351
15	De annoterende cultus	364
	Verantwoording	387
	Bijlage	388

1 IN SPE

Moeders Mooiste treft Jan oppervlakkig; Moeders Kind mist zijn doel al helemaal, maar Moedig Joch jast de spijker op de test: met acht kan hij door voor tien en tien van de zijnen in een dozijn past krap. De volle mep dus, minder doet hem te kort. Als je alleen al let op de griffe blik, de happige benen, dat hele klaar staan in de startblokken van hem; elk vlagsignaal of startschot doet er afbreuk aan. Enfin, een echte Jan boven Jan dit kind: in de klas altijd de vinger in de hoogte en rennen dat hij doet! Rennen zit in hem als galop in een paard. Om te beginnen rent hij twee maal daags van huis naar school en van school naar huis. Telkens tien minuten aan een stuk en heus niet op zijn elfendertigst, nee voluit en zonder ook maar in te houden van deur tot deur gaat het. Vandaar dat hij op woensdagmiddag nooit ontbreekt bij de vrijwillige bosloop van zijn zwemclub.

Op atletiek zit hij dus niet. Jan zwemt; uit een echte zwemfamilie komt hij. Je hebt in hun gezin je A nog niet gehaald of je bent het al geworden: Neptuniaan. Aanleg voor de zwemsport heeft hij beslist en baantjes trekken hoort erbij maar de bosloop op woensdagmiddag daar kijkt hij echt naar uit. Crossen in Park Randenbroek: mul zand, bospaden, heuvels; bij uitstek het terrein waar hij uit de voeten kan. Leeftijdgenoten achterhaalt hij al vroeg in de race, weldra gevolgd door minder snelle oudere jongens. Vooral bergop boekt hij winst. Hij wordt wel moe, maar het is alsof zijn lichaam daar juist naar snakt. Hoe erg het ook steekt in zijn zij en hoe fel zijn hart ook te keer gaat achter zijn ribben, in vol bedrijf gedijt hij. Winnen overigens is bijzaak. Het gaat om het lopen zelf en de wetenschap daarbij alles te hebben gegeven.

Behalve aan rennen en zwemmen doet Jan ook aan lezen. Gestaag werkt hij zich door de afdeling Jeugd van de Amersfoortse Rooms Katholieke Leeszaal; op de meisjesboeken na dan. Zijn vader ziet die letterhonger hoofdschuddend aan. Of dat jong zijn ogen soms verpesten moet. Altijd in zijn uppie. Kan hij zijn tijd niet beter aan iets nuttigs besteden? Ergens buiten? *Janus boekenkanis*, meesmuilen zijn broers, maar gelukkig gaat zijn moeder over de opvoeding en haar stoort het niet. Sterker: ze leest zelf heel wat af. Is het uitgelezen boek goed genoeg dan verdwijnt het met een

kniptoog in de kast: voor jou, bedoelt ze. Voor later. Mierentietjes. Hoewel pas tien kan hij met lezen voorlopig vooruit.

Nu moeten we het hebben over een eigenschap die hij in de vierde bij zichzelf ontdekt, namelijk dat de jongen in de schoolbank voor hem zo veel weg heeft van een vis dat het visachtige in hemzelf spontaan begint te kriebelen. Tijdens de pauze water happend en met sierlijk wuivende staart naast die knaap over het schoolplein wadend, raakt hij nieuwsgierig of de andere jongens zich op vergelijkbare wijze aan de haak laten slaan. Dus laat hij per een of twee weken zijn keus op een klasgenoot vallen, leeft zich in om op een zeker moment in diens huid te kruipen. Vaak zijn daarmee dieren gemoeid. Naast katten, honden, vogels, muizen en konijnen krijgt hij van doen met kippen, insecten, een paar aapachtigen, twee koeien en één slang. Vier keer maakt hij een uitstap buiten het dierenrijk: Buster Keaton, Will Tura, Anton Geesink en Paus Johannes XXIII.

Bij één jongen is er geen doorkomen aan. Zo sterk is het ondervonden verweer dat Jan zijn poging staakt wil hij het niet op ruzie of zelfs een gevecht aan laten komen.

De volwassenen die hij links en rechts uitprobeert stemmen niet vrolijk. Op ijsbergen stuit hij bij het gros; zo verraderlijk dat hij de steven wendt uit zekere overtuiging kost wat kost het ijs te breken op schipbreuk uit moet draaien.

Het vinden van schappelijke volwassenen daarentegen, hoe schaars dat slag in de praktijk ook blijkt te zijn, vergoedt veel. De onderwijzer van klas vier bijvoorbeeld. Meester Bosman vent de leerstof uit als een kermisbaas en stelt daarmee dagelijks een speeltuin vol somtoestellen en taalschommels open. Het doorlopen van dat schooljaar komt Jan voor als een uitje, geen kind steekt in die klas met meer plezier zijn benen onder de bank.

Ook opmerkelijk aan dit vermogen tot inleving is voorts dat het thuis niet werkt. Zelf houdt hij het erop dat broers en zussen te eigen zijn. Hij waagt de oversteek wel, maar elke toenadering springt af op de gelijkenissen; of hij zichzelf verdubbelt of op zijn minst vruchteloos herhaalt. Bij zijn ouders ligt het nog weer anders. Zijn moeder heerst op haar terrein als een vorstin, maar kinderen die het winterse regime trotseren gunt ze even makkelijk een ijsvrije dag. Zijn vader blijkt zich te hebben teruggetrokken achter de poolcirkel. Zijn onderkoelde gedrag maakt hem beducht ooit net zo'n ijskonijn te worden als hij.

Nu zijn we aangeland bij het allerlaatste bijzondere dingetje aan Jan, namelijk zijn passie voor alles wat met schrijfwerk te maken heeft: de geur van een nieuw cahier, de kroontjespen, de inktpot, het indopen, de wachtende ontvankelijkheid van het papier, de gekrulde hoofdletter, de inkt (eerst kwetsbaar nat, dan onherroepelijk drogend tot onuitwisbaar teken), het gekras bij lussen omhoog en omlaag, het inklemmen van de klinkers tussen de lijntjes, de voldoening van een in uiterste concentratie vol gepend vel, de regelmaat van zijn handschrift – al in de eerste ontwikkelt hij zich tot gekend fijschrijver.

Hier moet een plekje voor Jans oudste zus worden ingeruimd: Cornelia, tevens zijn peetzus. Op de zolder van hun huis aan de Zuidsingel beschikt zij, zelf al lang en breed een mevrouw, over een ruimte, groot genoeg voor haar naaiatelier. Immer speelt de radio daar Arbeidsvitaminen en dreunt de machine, behalve op vrijdag namiddagen wanneer een stoet dames naar boven trekt om zich thee leutend te hullen in jassen of jurken in verschillende stadia van voltooiing.

Cornelia heeft zich al bij hem geliefd gemaakt met het indianenpak voor zijn negende verjaardag; onsterfelijk maakt ze zich in zijn ogen door een wel heel bijzonder cadeau voor zijn tiende: een plat bruin doosje dat er hoogst begerlijk uitziet en hem bij het uitpakken met stomme verbazing slaat: een heuse vulpen! Niemand in zijn klas bezit een vulpen! Laat staan een vulpen met patronen. Geen knoeivlekken of inktvingers meer. Dankzij de Gimborn Major de Luxe levert hij dictees en rekenwerk voortaan smeteloos in.

Waard om op te merken is tot slot dat Jans vader een fietsenzaak uitbaat. Naar beneden gaan betekent het betreden van een onhuiselijke, haast industriële wereld. Aan de straatkant heb je links de toonzaal en rechts, verscholen achter stoffige etalages, de winkel. De uitbouw aan de achterzijde huisvest de werkplaats. Het ruikt er naar zweet, smeerolie en verhit metaal. Een knecht verricht reparaties, naast de kachel zit een bejaarde wielen te spaken. Jans vader beheert de winkel en verzorgt het laswerk. Gaat de bel dan schuift hij de lasbril op zijn voorhoofd, reinigt zijn handen aan een dot poetskatoen en verdwijnt door de klapdeur om de klant te helpen. Jan komt er graag: de sfeer proeven, wegdromen, kijken; altijd alleen maar kijken en nooit zijn handen vuil maken zoals zijn broers, in weer met brackets, balhoofden en schakelnaven, niet vies zijn te doen.

Op een dag leunt tegen zijn vaders lashok een buitenmodel fiets: hagelwit gespoten kader, kaal beugelstuur en spatbordloos; een racefiets op het

eerste gezicht, op remmen en derailleur na. Nieuw ontwerp bevestigt zijn vader, die omzichtig de nog verse lak test, het zadel lager instelt en hem helpt opstappen. Als vanzelf neemt hij de racehouding aan en neigt zijn kin naar de stuurpen.

Een week later staat deze fiets in de toonzaal: onweerstaanbaar glimmend en de trappers nu voorzien van haken. Jan pakt het label en leest:

BAANFIETS FL 149,50

Vaak vertoonde reportages op *Sport in beeld*: de piste rondende waaier van renners. Elke twee rondjes stuurt de voorste uit om boven in de steile wand bij het laatste wiel weer aan te pikken. Bel voor de laatste ronde. Nog dieper buigen de coureurs zich over het stuur. De sprint breekt het gelid. De stem van de commentator begint te ratelen, slaat over...

Jan ziet dat een tweepotige standaard het achterwiel zwevend houdt en stapt op. Staand op de trappers en uit alle macht duwend overwint hij het dode punt. Al na de eerste omwenteling vermindert de weerstand aanzienlijk en neemt het roteren een vlucht. Dat vrije, onthechte duurt alles bij elkaar nog geen minuut want daar gaan de pedalen ervandoor en beseft hij wat hij over zichzelf heeft afgeroepen: snelheid, onomkeerbare snelheid. Dit is geen huis-tuin-en-keukenfiets. Dit model dient voor records op de baan en is verschoond gebleven van onderdelen als freewheel en knijpremmer. Onder hem maalt een bovenmaats kamrad dat het achterwiel doet suizen en dat zijn voeten, vastgeklemd in de haken, meezuigt in een rondtollen zo hevig dat... Straks schoot de fiets van de standaard en maakte het achterwiel contact met de grond! Smeulend rubber, een zwart slipspoor. Hij denderde dwars door de ruiten, de straat over en vloog met een grote boog, hup! de singel in.

Voetstappen. En een stem: 'Teugetrappe!' Zijn vader; leunend op het stuur gebiedt hij Jan met de haken de trappers tegengas te bieden. *Tegentrappen* moet hij! Het kost een half rekenboek alsook een zijsprong naar de eerste keer snorkelen (onder water adem durven halen) voor hij snapt welke spieren hij op welke wijze in moet zetten, maar dan doet hij het ook meteen goed. Hij gaat over tot het tegenovergestelde van fietsen en geleidelijk, heel geleidelijk, tegentrap voor tegentrap, brengt hij de woeste wenteling van het achterwiel tot bedaren.

Waarmee het eerste decennium van Jans aardse bestaan in grote lijnen wel zo'n beetje is uitgetekend. Niet dat daarmee de kous af is want het

verhaal gaat verder. Een maand of twee na zijn overgang naar de vijfde gebeurt er iets vreemds tijdens het overloopspel dat de twee hoogste klassen van de Jorisschool tussen de middag met elkaar spelen. Hij vertrekt er speciaal vroeger voor van huis want hoe eerder terug hoe leger het plein en des te groter dus de uitdaging ongezien de overkant te halen.

Hij zit gehurkt tegen de immense plataan midden op het schoolplein en stippelt het tweede deel van de oversteek uit. Hoe is de opstelling van de tegenpartij, waar vallen er gaten. Al wikkend en wegend kijkt hij een jongen uit zijn klas recht in de ogen: de tot de tanden bewapende jongen die vorig jaar weigerde toe te happen toen hij de andere kinderen van zijn klas één voor één had verschalkt. Heel helder staat het Jan niet meer bij, maar iets had hij hem toen kennelijk toch aangedaan want hier en nu wordt de rekening vereffend. In het kabaal van spelende kinderen staat de ander daar, roerloos doch tot aanvallen bereid: een vale sladood met een opgeschoren schedel en een kippennek. Vertrouwend op zijn snelheid verlaat Jan de dekking van de boom. Links, rechts laverend doorklieft hij de kinderschaar, corrigeert een struikeling met een koprol en bereikt na tal van capriolen in vloeiende stijl de buut aan de brede kant van het schoolplein.

Uitgepuft recht Jan zijn rug om zijn besluiper op nog geen meter afstand te weten. Of hij hier was voorzien! Opnieuw zet hij er de sokken in en nog eens, maar na elke ren strijkt de schaduw tegenover hem neer en nemen vlasoogjes hem gevangen. Aalvlug glijdt hij over de lage stenen ommuring van het plein en spoedt zich naar de fietspoort, werkt zich door de stroom arriverende fietsers en overziet het drukke verkeer van fraters, leerlingen, meesters en juffen.

Hij staat daar nog niet of hij weet de aanval in de rug. Zich omdraaiend daagt een naam: Gert Zegers. De oerkreet die uit zijn diepste binnenste omhoog klimt, dwingt zijn mond onnatuurlijk ver open. Prompt bulken zijn benen van sprongkracht.

Tot bedaren komt hij pas nadat vijf volwassenen hem in de tang hebben genomen en naar binnen dragen. Hoe men ook aandringt, Jan morst geen woord. Het wachten moe stuurt het hoofd hem naar huis om tot bezinning te komen. De kwekeling van de eerste staat zijn helm af, neemt hem voor zich op de duozit van zijn scooter en zet hem thuis af. Meer dan een week duurt het voor Jan zich voldoende heeft herpakt om zich weer op school te vertonen.

's Maandags krijgt hij een plaatsje achter in de klas toegewezen, alleen aan een tweepersoons bankje. Lekker rustig volgens de frater, die hem

ook aanmoedigt een leesboek uit de kast te halen. Rekenen komt later wel weer. Jan kiest het dikste boek dat hij te pakken kan krijgen. Hij zet het rechtop voor zich neer en leest van plaatje naar plaatje. Stil zitten lukt amper en telkens als hij over de rand loert betrapt wel hij een andere, zich schielijk afwendende klasgenoot. Nieuwsgierige Aagjes op één na: Gert Zegers, lui onderuit gezakt reinigt hij zijn nagels met zijn kroontjespen.

Tijdens de ochtendpauze drommen de jongens om hem samen. Hoe. Wat. Waar. Waarom. Met redelijk succes weet Jan zich op de vlakke te houden. Gered door de bel slentert hij terug; onzeker over zijn plaats sluit hij aan achter in de rij. Beginnend bij de laagste klassen rukken de kinderen in. Op de wenk van de frater zet Jans klas zich in beweging. Gert Zegers laat zich naar hem afzakken. Geruisloos op zijn dikke spezkolen sluipt hij mee naar binnen.

Zijn vraag doet de frater fronsen. Of hij heel zeker weet dat hij weer op zijn oude stek bij het raam wil zitten? Nooit in zijn leven heeft Jan iets zekerder geweten! Het mag. Zijn buurman verwelkomt hem glunderend. Anderen delen een schouderklop uit.

Als Jan tijdens de geschiedenisles de kaart van het Romeinse Rijk uit de kast moet halen, stelt hij vast dat Gert Zegers ook van plaats is gewisseld. Hij bemant nu het vrije bankje achter in de klas en lijkt verdiept in het sprookjesboek dat Jan voor de pauze daar heeft achtergelaten.

Het laatste kwartaal voor de vakantie is koud ingegaan als blijkt dat Jans vader ernstig ziek is. Hij gaat nog voor onderzoek naar het ziekenhuis, maar het leed is al geleden. 'Ka,' fluisteren de volwassenen elkaar in. 'Pa is opgegeven,' luidt de mededeling voor de kinderen. De voorkamer op de eerste verdieping wordt ontruimd; ambulancebroeders plaatsen er een ziekenhuisbed voor zijn vader om in dood te gaan. Om dat doodgaan van zijn vader dragelijk te maken gaat Jan na school altijd even bij hem langs om de dag door nemen. Niet dat hij nou veel bijval krijgt, maar wel voldoende om zijn bezoeken vol te houden. Als hij die heeft weten op te rekken tot een kwartier besluit hij het boek dat hij aan het lezen is mee te nemen. Meestal lukt het om in de schemerige kamer een bladzijde of zo te ontcijferen, en één keer durft hij het gordijn open te schuiven om zijn vader luid en duidelijk een heel mooie passage voor te lezen.

In en om school, steeds weet Jan de ogen van Gert Zegers op zich gericht en dus zoekt hij zijn toevlucht tot een list. Als hij ervoor zorgt zich door anderen te omgeven, wordt de lastpost door al die omstanders naar

de buitenste ring en daarmee uit het zicht verdreven. In het vervolg knik-kert Jan of er niks leukers te verzinnen is, voetbalt zich in het zweet en heeft zijn mening paraat over o zo belangrijke jongenszaken. Nooit heeft hij zich socialer gedragen. Hij is de klasgenoten die hem in hun mid- den opnemen dankbaar. Zonder het te beseffen bieden zij dekking en de vriend die hij in ruil is, effent de rekening. Hij vindt het op den duur ook best geestig om bij andere mensen over de vloer te komen. Interieurs, geurtjes, gewoonten; hij kan er niet over uit achter elke voordeur weer van een andere wereldbeschouwing, smaakopvatting of leefgewoonte kennis te nemen. School begint weer trekken van de oude bakstenen boomhut te vertonen, en in de klas overkomt het Jan steeds vaker dat hij eenvoudig vergeet om te kijken naar de achterste bank om te controleren of deze al dan niet bezet is.

Een winderige donderdagmiddag in mei. Zo'n doodnormale dag waarop overal de rododendrons in bloei staan. Na school sluit hij zich aan bij het vertrouwde zootje kinderen. Ze gaan steentjes ketsen in de Barneveldse beek, de Koppelpoort afschuimen op open deuren en rond de elevator van de witte Cova-silo maïskorrels rapen. Daarmee lokken ze aan de Eemkade zo veel meeuwen, duiven en ander gevogelte dat menig fietser afstapt om van het spektakel niets te missen. Tikkertje spelend door de Gelderse straat bereiken ze het Soesterkwartier, leggen botje bij botje voor een punt- zak dropmunten en raken op een hobbelig veld langs het spoor aan het voetballen met een stel schoffies. Bij 3-3 trekken er wolken voor de zon. Half zes blijkt het al te zijn. Bijna etenstijd. Het eerst scorende team wint; een billijke afspraak. Na een overtreding legt hun aanvoerder aan voor een vrije trap. Hij raakt de bal gevoelvol binnenkant voet, waarna het leer meegevoerd door de wind pardoes over de keeper in het vijandige doel dwarrelt. Ze hijsen hem op de schouders. Of Jans hart pure suiker pompt, zo gonst het bloed in zijn oren.

Ze nemen dezelfde weg terug. Onder de parapluvormige plataan ligt het schoolplein er vredig bij. Schreeuwerig dagen ze elkaar uit wie van hen met losse handen over de sluis in Het Spui durft. Niet zodra heeft Jan de voor- ste plek veroverd of hij ziet hem drijven. Ja, daar drijft duidelijk een boot: een roeiboot, onbemand zo te zien en op zijn knieën vallend krijgt hij ook zicht op de eigenaar van die boot. Beneden, op een stenen verhoging tus- sen twee metershoge brugstutten van de Koppelpoort, wacht de als altijd stug zwijgende Gert Zegers.

Zijn klasgenoten komen zo wild aangestormd dat ze Jan bijna van de kade kieperen. En een geschreeuw! Om hem heen beginnen jongens kasseien los te wrikken en als hij ze in het grachtwater beneden hoort plonzen begrijpt hij waarom. Ze maken golven die de boot naar de gestrande terug moeten stuwen. Ze willen hem redden! Daar heeft hij al een geschikt projectiel te pakken. Zomaar een zwerfkei, loodgrijs en puntig; precies pas door zijn hand omvat. In één sprong is hij terug aan de kaderand en haalt uit.

Loom wentelend draait de steen om zijn as. Er maken zich fragmentjes van los. Aarde? Vuil? Iets van dien aard. Jan volgt zijn worp met voldoening: in een fraaie curve recht op de man af. Krijg je als je niet treffen moet, maar treffen zult. Ziezo, slaat hij zijn handen langs elkaar. De daarmee verplaatste lucht verwijderd zich in traag uitdijende kringen. Hij ademt diep in en roept zijn mikpunt bij naam. Gert Zegers spitst de oren en verlegt zijn aandacht van het roerige water omhoog, naar de herkomst van het geluid. Jan ziet dat hij daarmee zijn voorhoofd in ideale positie brengt: op het moment dat hun blikken elkaar kruisen heeft de steen zijn doelwit bereikt; inslaand als een komeet spat hij in duizend stukken uiteen.

Op zoek naar meer munitie, dringt het leven weer tot hem door. Eén jongen hangt om zijn nek, anderen slepen hem aan zijn bloes achteruit. Hij weet op de been te blijven en ontworstelt zich voor beter zicht.

Aan de voet van de pilaren staat de Zeger; wijdbeens en met zijwaarts geheven armen. Het bloed stroomt over zijn gezicht en plenst via de dikke stof van zijn korte jasje in grote, trage druppelen neer op het bruggenhoofd.

Jan weet niet wat hem dieper kwetst: dat de ware toedracht niet naar buiten komt en hij dus zijn verdiende straf misloopt, of dat de hele klas hem de laatste paar weken tot de grote vakantie mijdt. Gedwongen plaats te nemen op de achterste bank, verschanst Jan zich achter een batterij boekdelen. Geen mens bekreunt zich nog naar hem om te kijken. Naast de, met hoofdbandage tot oosterse vorst opgewaardeerde Zeger, verbleekt hij in één ochtend tot hopeloos geval.

Het boek dat Jan op 15 juni 1966 meeneemt naar zijn vaders sterfkamer heet *Rob en de stroper van Tjot-idi*. Met dank aan zijn favoriete biebjuf want zij was het die het hem had toegestopt toen hij na weer een zoekronde moest vaststellen dat hij de hele jeugdafdeling nu toch echt plank voor plank onder ogen had gekregen. Een kwestie die hij graag met zijn vader wil delen, zonder daar verder al te klagelijk over te doen – de boeken van zijn broers zijn immers ook nog voorhanden: een propvol Tomado-rekje